

ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਇ ਲੇ ਛਾਡਿ ਸਗਲ ਜੰਜਾਲ ॥ ੫੨ ॥ ਦੋਹਰਾ * ॥
 ਬਲੁ ਛੁਟਕਿਓ ਬੰਧਨ ਪਰੇ ਕਛੁ ਨ ਹੋਤ ਉਪਾਇ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਅਬ ਓਟ
 ਹਰਿ ਗਜ' ਜਿਉ ਹੋਹੁ ਸਹਾਇ ॥ ੫੩ ॥ ਬਲੁ ਹੋਆ ਬੰਧਨ ਛੁਟੇ ਸਭੁ ਕਿਛੁ
 ਹੋਤ ਉਪਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਤੁਮਰੈ ਹਾਥ ਮਹਿ ਤੁਮ ਹੀ ਹੋਤ ਸਹਾਇ ॥ ੫੪ ॥
 ਸੰਗ ਸਖਾ ਸਭਿ ਤਜਿ ਗਏ ਕੋਊ ਨ ਨਿਬਿਹੋ ਸਾਥਿ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਇਹ
 ਬਿਪਤਿ ਮਹਿ ਟੇਕ ਏਕ ਰਘੁਨਾਥ ॥ ੫੫ ॥ ਨਾਮੁ ਰਹਿਓ ਸਾਧੂ ਰਹਿਓ ਰਹਿਓ
 ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦੁ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਇਹ ਜਗਤ ਮਹਿ ਕਿਨੈ ਜਪਿਓ ਗੁਰਮੰਤੁ ॥ ੫੬ ॥
 ਰਾਮਨਾਮੁ ਉਰ ਮਹਿ ਗਹਿਓ ਜਾ ਕੈ ਸਮ ਨਹੀ ਕੋਇ ॥ ਜਿਹ ਸਿਮਰਤ ਸੰਕਟ
 ਮਿਟੈ ਦਰਸੁ ਤੁਹਾਰੋ ਹੋਇ ॥ ੫੭ ॥ ੧ ॥

ਮੁੰਦਾਵਣੀ † ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਬਾਲੁ ਵਿਚਿ ਤਿੰਨਿ ਵਸਤੁ ਪਈਓ ਸਤੁ ਸਤੋਖੁ ਵੀਚਾਰੋ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ
 ਠਾਕੁਰ ਕਾ ਪਇਓ ਜਿਸ ਕਾ ਸਭਸੁ ਅਧਾਰੋ ॥ ਜੇ ਕੋ ਖਾਵੈ ਜੇ ਕੋ ਭੁੰਚੈ ਤਿਸ
 ਕਾ ਹੋਇ ਉਧਾਰੋ ॥ ਏਹ ਵਸਤੁ ਤਜੀ ਨਹ ਜਾਈ ਨਿਤ ਨਿਤ ਰਖੁ ਉਰਿ
 ਧਾਰੋ ॥ ਤਮ ਸੰਸਾਰੁ ਚਰਨ ਲਗਿ ਤਰੀਐ ਸਭੁ ਨਾਨਕ ਬ੍ਰਹਮ ਪਸਾਰੋ ॥ ੧ ॥
 ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੫ † ॥ ਤੇਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਤੋ ਨਾਹੀ ਮੈਨੋ ਜੋਗੁ ਕੀਤੋਈ ॥ ਮੈ
 ਨਿਰਗੁਣਿਆਰੇ ਕੋ ਗੁਣੁ ਨਾਹੀ ਆਪੇ ਤਰਸੁ ਪਇਓਈ ॥ ਤਰਸੁ ਪਇਆ
 ਮਿਹਰਾਮਤਿ ਹੋਈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਜਣੁ ਮਿਲਿਆ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਮਿਲੈ ਤਾਂ
 ਜੀਵਾਂ ਤਨੁ ਮਨੁ ਬੀਵੈ ਹਰਿਆ ॥ ੧ ॥

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਰਾਗਮਾਲਾ ॥ ਰਾਗ ਏਕ ਸੰਗਿ ਪੰਚ ਬਰੰਗਨ ॥
 ਸੰਗਿ ਅਲਾਪਹਿ ਆਠਉ ਨੰਦਨ ॥ ਪ੍ਰਥਮ ਰਾਗ ਭੈਰਉ ਵੈ ਕਰਹੀ ॥ ਪੰਚ
 ਰਾਗਨੀ ਸੰਗਿ ਉਚਰਹੀ ॥ ਪ੍ਰਥਮ ਭੈਰਵੀ ਬਿਲਾਵਲੀ ॥ ਪੁੰਨਿਆ ਕੀ ਗਾਵਹਿ
 ਬੰਗਲੀ ॥ ਪੁੰਨਿ ਅਸਲੇਖੀ ਕੀ ਭਈ ਬਾਰੀ ॥ ਏ ਭੈਰਉ ਕੀ ਪਾਚਉ ਨਾਰੀ ॥
 ਪੰਚਮ ਹਰਖ ਦਿਸਾਖ ਸੁਨਾਵਹਿ ॥ ਬੰਗਾਲਮ ਮਧੁ ਮਾਧਵ ਗਾਵਹਿ ॥ ੧ ॥
 ਲਲਤ ਬਿਲਾਵਲ ਗਾਵਹੀ ਅਪੁਨੀ ਅਪੁਨੀ ਭਾਂਤਿ ॥ ਅਸਟ ਪੁਤ੍ਰ ਭੈਰਵ ਕੇ
 ਗਾਵਹਿ ਗਾਇਨ ਪਾਤ੍ਰ ॥ ੧ ॥ ਦੁਤੀਆ ਮਾਲਕਉਸਕ ਆਲਾਪਹਿ ॥ ਸੰਗਿ
 ਰਾਗਨੀ ਪਾਚਉ ਥਾਪਹਿ ॥ ਗੋਡਕਰੀ ਅਰ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ॥ ਗੰਧਾਰੀ ਸੀ
 ਹੁਤੀ ਉਚਾਰੀ ॥ ਧਨਾਸਰੀ ਏ ਪਾਚਉ ਗਾਈ ॥ ਮਾਲ ਰਾਗ ਕਉਸਕ ਸੰਗਿ

੧ ਹਾਥੀ । ਜਿਵੇਂ ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਤਿੰਦੂਏ ਤੋਂ ਬਾ
 ਸੀ । ਦੋਖੋ ਪੰ: ੧੧੨੪, ਨੋਟ ੪੩ ।
 ੨ [ਰਘੁਕੁਲ ਦਾ ਮਾਲਕ, ਰਾਮ] ਵਾਰਿ
 ੩ ਅਸੀਂ ਭਾਵੇਂ ਨਾ ਰਹੀਏ, ਪਰ ਜਦ
 ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ, ਤਾਂ
 ਦਾ ਨਾਮ, ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਜਪਾਣ
 ਸਾਧੂ ਗੁਰੂ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ । ਹੁਣ ਕੋਈ
 ਨਹੀਂ ।
 ੪ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਨੇ ।
 ੫ ਦਿਲ ਵਿਚ ਪਕੜਿਆ (ਧਾਰਨ ਕੀਤ
 ੬ ਕਲੋਸ਼ ।
 ੭ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਰੂਪ ਬਾਲ ਵਿਚ
 ਵਿਚਿ ਤੈ ਵਸਤੁ ਪਈਓ ਹਰਿ ਭੋਜਨ
 ਸਾਰੁ' ਆਦਿ । ਵਾਰ ਸੋਰਠਿ ਮ:
 ਪੰ: ੬੪੫ । (ਇਸ ਬਾਲ ਵਿਚ
 ਖੁਰਾਕ ਪਰੋਸੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਸ ਵਿ
 ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ: 'ਸਤੁ' (ਜੋ ਭਗਤੀ ਦੇ

* ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਦੋ
 ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੂੰ ਭੋਜਿਆ ਸੀ । ਇਸ
 ਪਰਖਣ ਦਾ ਸੀ । ਅਗਲੇ ਦੋਹਿਰੇ
 ਭਾਈ ਬੰਨੋ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਤਖਤ ਪਟਨ
 ਹੈ । ਜਿਥੇ 'ਮਹਲਾ ੧੦' ਨਾਲ ਦਿੱਤ
 ਹਾਥ ਮਹਿ ਤੁਮ ਹੀ ਹੋਇ ਸਹਾਇ' ।
 † ਬੁਝਾਰਤ । ਹੇਠਲਾ ਸ਼ਬਦ
 ਤਿੰਨ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ
 ਪਾਣੀ ਦੀ ਥਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਪਿਆ
 ਨੇ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨ ਦੀ ਭੁਖ ਦੂਰ ਕਰ
 ਖੁਰਾਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਜਿ
 ਲੋਕੋ ! ਇਹ ਚੀਜ਼ ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਛੋ
 ਇਹ ਕਿਹੜਾ ਬਾਲ ਹੈ?
 † ਇਸ ਦੂਜੇ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਚ
 ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰ

੧ ਹਾਥੀ। ਜਿਵੇਂ ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਤਿੰਦੂਏ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਸੀ। ਦੋਖੋ ਪੰ: ੧੧੨੪, ਨੋਟ ੪੩।
 ੨ [ਰਘੁਕੁਲ ਦਾ ਮਾਲਕ, ਰਾਮ] ਵਾਹਿਗੁਰੂ।
 ੩ ਅਸੀਂ ਭਾਵੇਂ ਨਾ ਰਹੀਏ, ਪਰ ਜਦ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ, ਤਾਂ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ, ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਜਪਾਣ ਵਾਲਾ ਸਾਧੂ ਗੁਰੂ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਕੋਈ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ।
 ੪ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਨੇ।
 ੫ ਦਿਲ ਵਿਚ ਪਕੜਿਆ (ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ) ਹੈ।
 ੬ ਕਲੋਸ਼।
 ੭ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਰੂਪ ਥਾਲ ਵਿਚ। "ਬਾਲੇ ਵਿਚਿ ਤੇ ਵਸਤੁ ਪਈਓ ਹਰਿ ਭੋਜਨੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਸਾਰੁ" ਆਦਿ। ਵਾਰ ਸੋਰਠਿ ਮ: ੩, ਪੰ: ੬੪੫। (ਇਸ ਥਾਲ ਵਿਚ ਜੋ ਆਤਮਕ ਖੁਰਾਕ ਪਰੋਸੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ: 'ਸਤੁ' (ਜੋ ਭਗਤੀ ਦੇ ਮਨੋਰਥ ਨੂੰ

ਪੂਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ), 'ਸੰਤੋਖੁ' (ਜੋ ਕਰਮ ਮਾਰਗ ਦੀ ਦੰੜ ਭਜ ਨੂੰ ਥਾਂ ਸਿਰ ਰਖਦਾ ਹੈ) ਅਤੇ 'ਵਿਚਾਰੁ' (ਜੋ ਗਿਆਨ ਮਾਰਗ ਦੀਆਂ ਐਕੜਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਠੀਕ ਠੀਕ ਸੌਰਣ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)।
 ੮ ਵਿਚਾਰ।
 ੯ ਆਸਰਾ, ਜਿਵੇਂ ਭੁੱਖੇ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
 ੧੦ ਖਾਂਦਾ ਹੈ, ਭੋਗਦਾ ਹੈ।
 ੧੧ ਦਿਲ ਵਿਚ ਧਾਰੋਂ।
 ੧੨ ਅੰਧਰੇ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ।
 ੧੩ ਫਿਰ ਸਭ ਥਾਂ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ।
 ੧੪ ਯੋਗ, ਲਾਇਕ (ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਜਹਾਜ਼ ਰਚਣ ਦੇ ਲਾਇਕ)।
 ੧੫ [ਮਰਹਮਤ] ਮੋਹਰ।
 ੧੬ ਹਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

* ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਦੋਹਿਰਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦਿਲੀ ਤੋਂ ਕੈਦ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਲਿਖ ਕੇ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਆਪਣੇ ਸੁਪੁਤਰ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਤਕੜਾਈ ਨੂੰ ਪਰਖਣ ਦਾ ਸੀ। ਅਗਲੇ ਦੋਹਿਰੇ ਵਿਚ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਵਲੋਂ ਉਤਰ ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕਈਆਂ ਬੀੜਾਂ (ਜਿਵੇਂ ਭਾਈ ਬੰਨੋ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਤਖਤ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ) ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ 'ਮਹਲਾ ੧੦' ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਥੇ 'ਮਹਲਾ ੧੦' ਨਾਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਦੂਜੀ ਤੁਕ ਦਾ ਪਾਠ ਇਉਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ: 'ਸਭੁ ਕਛੁ ਤੁਮਰੇ ਹਾਥ ਮਹਿ ਤੁਮ ਹੀ ਹੋਇ ਸਹਾਇ'। ਇਸ ਦੋਹਿਰੇ ਮਗਰੋਂ 'ਮਹਲਾ ੯' ਦੇ ਕੇ ਸਲੋਕ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਹਨ।
 † ਬੁਝਾਰਤ। ਹੇਠਲਾ ਸ਼ਬਦ ਇਕ ਅੜਾਉਣੀ ਹੈ। ਦਸੋ ਖਾਂ ਉਹ ਥਾਲ ਕਿਹੜਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਸਤ, ਸੰਤੋਖ ਤੇ ਵਿਚਾਰ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਲਾ ਕੇ ਭੋਜਨ ਬਣਾਨ ਲਈ ਪਾਣੀ ਦੀ ਥਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਖੁਰਾਕ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨ ਦੀ ਭੁਖ ਦੂਰ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਹੋਰਨਾਂ ਖੁਰਾਕਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਖੁਰਾਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਜਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ: 'ਏਹ ਵਸਤੁ ਤਜੀ ਨ ਜਾਈ'। ਹੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਲੋਕੋ! ਇਹ ਚੀਜ਼ ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਛੱਡ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਸਦਾ ਇਸ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰਖੋ।
 ਇਹ ਕਿਹੜਾ ਥਾਲ ਹੈ? ਉਤਰ ਹੈ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਸ ਦੀ ਇਥੇ ਸਮਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
 ‡ ਇਸ ਦੂਜੇ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨੇ ਇਤਨਾ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਬਖਸ਼ੀ।